

SVAR PÅ TILTALE

Et lite *men* i en kjennelse kan dreie en oppfatning

Hva skjer når den drapspømte dikter om retten og retten dikter om den dømte? Johan Dragvoll tar for seg Fredrik Fasting Torgersen og hans diktning i en ny doktoravhandling.

INGVILD BRÆIN
ingvild.bræin@bt.no

«Rettsferdigheten er et altfor alvorlig anliggende til å bli overlatt til jurister», uttalte Jens Bjørneboe. Det kan se ut til at Johan Dragvoll er inne på en lignende tanke i sin doktorgradsavhandling om forholdet mellom rett og litteratur.

Som flere andre innenfor sakprosaen og skjønnlitteraturen, har han tatt for seg saken til Fredrik Fasting Torgersen, som i 1958 ble dømt til livsvarig fengsel og ti års sikring for seksualmord og brannstiftelse. Torgersen har hele tiden hevdet sin uskyld, og flere ganger begjært saken gjenopptatt, uten å lykkes.

Torgersen har imidlertid også gitt ut en roman diktsamlinger, og Dragvoll har ønsket å se på hva som skjer når «Torgersen dikter om retten og retten dikter om Torgersen».

– «Law and Literature» er jo en egen akademisk disiplin, som oppsto i USA på midten av 1980-tallet. Men en svakhet ved den amerikanske forskningen er at den har sett *enten* på retten i litteraturen, *eller* på rettens litteraritet. Å se Torgersen-saken opp mot hans egen diktning, åpner opp for å se på vekselvirkningen mellom feltene, sier Dragvoll.

Ord skaper folk

Dragvoll startet sin akademiske karriere på jusstudiet, men dreide over mot litteraturen. Han peker på hvor mye av det juridiske språket som er litterært og retorisk. Han minner om hvordan språklige valg kan utgjøre stor forskjell for hvordan en tiltalt oppfattes.

For eksempel står det i dommens beskrivelse av Torgersen at han ikke er konfirmert. Denne opplysningen kan man jo lure på hvorfor er med i seg selv, i tillegg står det et «men» foran («Døpt i Oslo, men ikke konfirmert»). Dette lille ordet leser Dragvoll som en verdidom, en fordømmelse. Nesten umerkelig, likevel egnet til å påvirke Torgersens verdighet og troverdighet.

Utlatelser er også virksomme, påpeker Dragvoll. Beskrivelsen av Torgersens store nakke og kraftige skikkelse kan – i samme åndedrag som «mangelfullt utviklede sjelsevner» og beskrivelser av ham og familien som ressursvake, låte

nærmest som en kvalifikasjon for overfall og mord. Mens Dragvoll spør seg selv: «Hvor er [beskrivelsen av] sportsmannen, fotballspilleren, NM-bokseren? Hvor er poeten, publisisten og kunstneren?»

Lyrikkvillmann

Dragvoll selv har sett nærmere på poeten.

– Jens Bjørneboe kalte ham både en lyrisk og satirisk dikter. Man kan legge til at han er en humorist. Men latteren er ikke befriende, humoren svinner raskt i et underliggende alvor, sier Dragvoll.

Torgersen skriver om ting relatert til rettsspørsmål, men som oftest ikke knyttet direkte opp mot sin egen sak.

– Han skriver også om mye annet. Men i rettsdiktningen hans finner vi en annen inngang til rettens måter og metoder, og den kontrasten er interessant. Han er også utradisjonell og moderne, og skrev frie vers «allerede» på femtitallet, noe som ikke falt i smak blant de sakkyndige i rettsaken. Av det skinner det liksom gjennom at han er en avviker, sier Dragvoll lattermildt.

Melodramatisk

I sin rettsdiktning viser Torgersen at han selv opplever retten som et (absurd) teater. Dragvoll er også inne på dette poenget når han ser på det melodramatiske ved rettens praksis. Han analyserer videre saken og dommen mot Torgersen i lys av kriminalsjangeren og eventyrsjangeren.

– Man ser tydeligere det literære og retoriske aspektet ved rettsprosessene gjennom dette. Dessuten mener jeg litteraturvitenskapen kan bidra til større forståelse av lov og rett og rettsikkerhet.

– For dypest sett handler dette

FRI MANN: Fredrik Fasting Torgersen forlater Ila i 1974 etter 16 år i fengsel. FOTO: NTB

om rettsikkerhet?

– Ja, det gjør det. Vi er alle potensielt utsatt for en Torgersen-sak. Kanskje ikke som drapspømte, men som anklagede, frarøvet den tvilen som skal og bør komme oss til gode. Og som jeg mener Torgersen ennå ikke er blitt tilgodesett med, sier han.

Nye beviser, gammel konklusjon

– Selv hevder du at du ikke vil overbevise noen om Torgersens uskyld, men aksjonere for en humanisering av retten. Men det skinner gjennom hvor du står?

– Jo, men i motsetning til retten legger ikke jeg skjul på at jeg er

fakta

Fredrik Ludvig Fasting Torgersen

- Født 1. oktober 1934.
- I 1958 dømt til livsvarig fengsel og 10 års sikring for drapet på 16 år gamle Rigmor Johnsen i Skippergata 6B i Oslo. Sonet 16 år, løslatt i 1974. Saken begjært gjenopptatt flere ganger.
- Mange forfattere og kulturpersonligheter har engasjert seg i Torgersen-saken, bl.a. Jens Bjørneboe, André Bjerke, Ebba Haslund og Thorvald Steen.
- Det er skrevet både sakprosa og skjønnlitteratur om Torgersen-saken. To skuespill foreligger: «Tilfellet Torgersen» av Jens Bjørneboe og «Det skjendige drapet i Skippergata» av Finn Iunker.
- Johan Dragvoll, doktorgradsavhandling ved UiB 2009: «Paragrafer om tilfellet Torgersen. Skisse til en analyse av forholdet mellom rett og litteratur».
- «Law and Literature»-disiplinen ble introdusert til Norge høsten '97 av professor Arild Linneberg ved UiB, med forelesningsrekken: «Litteratur og rett fra Bibelen til Kafka».
- Det er nettopp igangsatt et treårig forskningsprosjekt ved UiB om «justismordets dramaturgi», ledet av Arild Linneberg i samarbeid med Bjørn C. Ekeland og Johan Dragvoll.

retorisk. Jeg kan heller ikke se at dette kommer i konflikt med objektivitetsspørsmålet, for objektivt sett bør denne saken bli

AVSLÅTT: Fredrik Fasting Torgersen i Oslo tingrett 2008

prøvd på nytt, sier han og viser til at nye bevisføringer er oversett i senere tid.

– De fastholder de samme konklusjonene til tross for at premissmaterialet blir mer og mer motsetningsfylt.

Det er også uholdbart at det tekstlige saksmaterialet ikke blir nærmere undersøkt, mener Dragvoll. Han savner en holdning som denne, uttalt av avdøde retorikkprofessor Georg Johannesen: «Retoriske analyser av tekst, tale og tegn er nødvendige forut for enhver saksforståelse».

Dømt til å dømme

– Er det tvetydigheten ikke lar seg tilstrekkelig fange opp i rettsystemet?

– Ja, utgangspunktet mitt var en utilfredshet over hvordan domstolene har redusert sakens motstridende beviser til noe entydig og sikkert. Der man i jussen feller entydige dommer, fastholder litteraturen flertydigheten, den åpner opp for noe mer mennes-

Overlegen:

«Han (Fredrik Fasting Torgersen) skriver nærmest hva man betegner som prosadikt uten rim og særlig rytme. Innholdsmessig er det nokså naivt og ubehjelpelig for en stor del. Ingen sikker stil... så kommer han med en del perspektivløse talemåter om muligheter for å komme i kontakt med et forlag, få utgitt sine dikt...»

OVERLEGE N.B. JOHANNESSEN I RETTSPSYKIATRISK ERKLÆRING TIL OSLO FORHØRSRETT AV 7. MAI 1958

Dikteren:

Da lagretten kjente tiltalte skyldig i overlatt drap, falt statsadvokaten sammen i hikstegråt og utbrøt: Dette er den lykkeligste dagen i mitt liv.

FREDRIK FASTING TORGERSEN

bt.no/bergenpuls: Les mer om kulturnyheter, film, musikk, litteratur, spill, tv, scene og utstilling

under en av de mange begjæringene om gjenopptakelse av saken mot ham.

FOTO: SARA JOHANNESSEN, SCANPIX

kelig. Filosofen Adorno har sagt at en dom i kunsten dømmer ikke.

– Men i retten må man vel av og til dømme, ellers fikk man aldri kalt en spade en spade?

– Det er litt av det som er forbannelsen ved retten, man er dømt til å dømme. Men det betyr ikke at retten ikke kunne ha noe å lære av litteraturens takling av flertydigheter, sier Dragvoll.

Kafka som virkelighet

– Jussen var opprinnelig en humanistisk disiplin, et språkfag. Og den har bevart noe av kontakten med humaniora i prosedyreteknikken. Men den analytiske selvbevisstheten om egen formulingsmåte er så å si fraværende, sier han.

Han forteller at de i «Bergensskolen for rett og litteratur», som også teller litteraturprofessor Arild Linneberg og forsker Bjørn C. Ekeland, samarbeider med jurister. Det er ytre ønske også fra juristene om et innslag av retorikkunnskap

og litteratur i undervisningen.

– En kollega som foreleser i juss ved universitetet i Göteborg, underviser også i Kafka. Det er ikke så rart: «Proessen» kan leses som en realistisk roman, som en beskrivelse av rettens faktiske funksjonsmåte, sier Dragvoll.

DIKT OG FORBANNET RETT:
Johan Dragvoll har skrevet doktorgradsavhandling om litteraturen i retten og retten i litteraturen – med Torgersensaken og Torgersens diktning som eksempel.
 (FOTO: ØIVIND MØLLER BAKKEN)

